

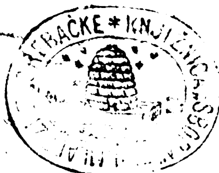
GOVOR,

držan glede odnošaja trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, prema kruni i kraljevini ugarskoj, u sjednici saborskoj od 21. lipnja 1861

po

HUGI MARINOVIĆU,

zastupniku grada Osieka.

U ZAGREBU.

Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja.

[ca. 1861]

Medjunarodni ugovori onda su samo u stanju sreću i blagostanje narodah ustanoviti, ako su na interesu medjusobnom osnovani, politika pako čuvstvah riedko je ili nikada spasonosna.

Razdor, koji se je medju nami i Ugarskom g. 1848 porodio, prinukao nas je na to, da smo se sliepo tako rekuć u ruke austrijanske vlade bacili, kroz to smo se nepovoljnog onda starog saveznika lišili, nu ujedno smo malo zatim u mrežu bečke birokracie pali.

U nagradu neuskolebive vjernosti i žrtvah naših, stenjali smo 12 godinah pod jarmom krutog absolutizma, i tudjinstva, koje nam je starodavni ustav, svetinju ovu narodnu, narodnost našu, i sve što nam je po povjestnici milo i drago nogami gazilo i uništilo.

Grieh je bilo tečajem tužnih tih 12 godinah čuvstvo narodnosti i ustavne slobode, grieh i najplemenitie domoljubje.

Nésnosivi pako svakovrstni porezi samovoljno i bezustavnim putem uvedeni, kano i nesmotreno i bezsviestno rukovanje državnog imetka i dohodakah, u materijalnom takodjer smotrenju u skrajnu su nas propast doveli.

Ako se pitamo kako se je sbiti moglo, da je ustav naš, koji je kano čvrsti hrast neizbrojino vihore kroz stolie-

tja preživio jednim tako rekuć mahom ukinut, pripoznati moramo, da se uzrok dogadjaja toga u razdoru zavladavšem medju dva plemenita naroda, koji su tečajem sedam stoljetjah svaku sreću i nesreću dielili, i obći svoj ustav zajedno proti svakom neprijatelju branili, tražiti ima, treći bo je razdor taj na korist svoju upotrebio.

Na stran dakle u odlučnom ovom času, u važnom ovom pitanju sa svimi strasti, imajmo sada po stečenom toli žalostnom izkustvu pred očima samo dobro naroda, koji je sudbinu svoju u ruke naše položio.

Napis zastave naše neka bude: „narodnost, ustavnost, cjelokupnost domovine i autonomia njena: obezbiedjenje tih narodnih dragocienostih, neka nas kod pretresivanja i riešenja pitanja ovog rukovodi:

I. Narodnosti što se tiče, materinski jezik naš svi jednako ljubimo, svi želimo, da narodni jezik onaj stupanj izobraženosti poluči, koji mu po miloglasju njegovom pripada, želimo da se politična narodnost naša sada za sva buduća vremena osigura, želimo da se mladež naša u narodnom jeziku obučava, želimo konačno da narodni jezik u svih granah i stepenih javnog upravljanja vlada.

Po mom uvjerenju sve te želje u savezu sa Ugarskom najsigurnie ćemo dostići, ako pak osamljeni ostanemo doživiti ćemo sigurno ono, što smo pod Bachovim ministarstvom doživili, osamljeni nećemo u stanju biti, protiviti se staroj težnji bečke vlade, sav sviet njemačkom civilizacijom usriečiti.

Istina da su i Magjari u revnosti za narodnost svoju, narodnost našu vriedjali, nu onda smo blagodati ustavnog života uživali, te smo sa poštenim odprtim protivnikom posla imali, koji je namjeru svoju očito izjavio, i zato nam je obrana mnogo laglja bila.

Bečka naproti vlada dočim je ravnopravnost narodnostih za načelo svoje proglasila, ukinuvši ustav naš faktično je sve germanizirala, te narodni jezik iz svih uredah istih takodjer obćinskih, i iz svih učionicah prognala.

Narod magjarski niti je tako mnogobrojan, niti toliko assimilativne snage posjeduje, da narodnosti našoj pogibeljan biti može, proživili smo sa Magjari u savezu i pod istim ustavom sedam stoljetjah, te pitam ja koje je mjesto koja obitelj u domovini našoj pomagjarena? Obratimo se naproti na Njemačku i viditi ćemo, da su ondje cieli predjeli njegda slavenski ponjemčeni: pogledajmo na nasljedne pokraijne Austrijanske, Česku, Štajersku, Krajnsku i Korušku i uvjeriti ćemo se, da je ondie njemština slavenstvo podjarmila: njemština se je u istoj takodjer domovini našoj u privatni život uvukla; velika čast ljepšeg spola našeg do najnovijeg vremena narodnom jeziku već ni vješta bila nije, i ako je, ustručavala se je, u izobraženiih osobito kruzih narodnim jezikom progovoriti.

Magjari su se jur uvjerili da spasenje njihovo najvećma od toga zavisi, da li će u duh vremena razumjeti, i prema svima narodnostima u istoj takodjer Ugarskoj pravedni postati.

Tim većma prama nami pravedni biti moraju, koji smo hvala bogu čist i conpactan narod u posebnoj autonomnoj kraljevini živeći, koji je narodnost svoju i do sada uzdržati znao, i kojemu će to sada, pošto je jezik i književnost naša toli ljepe već napredke, trudom domorodnih muževah učinila, još većma za rukom poći.

Neima dakle u savezu sa starom ustavnom bratjom našom nikakve pogibelji za narodnost našu, niti se bojati, da će Magjari ikada više na nju nasrtati, jamče nam zato očitovanja najuglednijh muževah i vitežki značaj naroda magjarskog, koji ako nam prigodom obnovljenja saveznog ugovora štovanje narodnosti naše obrekao bude, zaista će zadatu rieć svoju sveto i pošteno držati.

II. Nemanje nam svima na srcu leži starodavni ustav naš, pod zaštitom koga smo toliko viekovah sretno živili, i koji nam je sada tim milii što nije više svojina pojedinih samo poveljenih stališah, nu svojina cieloga naroda: pa i pravo je, dostojno je gospodo, da narodi u zakonarstvu svom, i svimi poslovi, gdjeno se radi o sudbini, o krvi, o imetku njihovom sudjeljuju.

Najsigurnije poručanstvo ustavnosti ja u savezu sa Ugarskom nalazim, Magjari su u svakoj borbi za ustavnu slobodu uviek naši najviernii saveznici bili, pradjedovi naši i njihovi, uviek su lovore takovih borbah medjusobno dje lili, a zaman bi bilo niječiti, da je moralna snaga i postojanost njihova i najnovijeg vremena mnogo doprinjela, da nam je jedna, akoprem neznatna čast ustava našeg, pod 20 listopadom p. g. povratjena.

Neznatna čast velim, jer smo mi po starodavnom ustavu našem, u savezu sa ustavnom bratjom našom, uviek prava cjelokupnog zakonarstva uživali, niti smo to pravo ma skime drugim, izim zakonito krunjenog kralja našeg djelili, sada se pako od nas zahtjeva, da najbitnija ustavnosti prava, dozvoljenja naime poreza i vojnikah nepoznatom po ustavu našem zavodu carstvenog vieća ustupimo, t. j. da centralna bečka vlada sa krvju i imetkom našim u napredak takodjer, samovoljno razpolaže.

Domorodna je dakle dužnost naša i odgovorni smo radi toga potomkom našim, da sve naše moralne sile upotrebimo, da nam se starodavni ustav naš u neoskvrnjenoj cielosti svojoj povrati, ustav onaj, koji je iz života i povjestnice naše proiztekao, ustav onaj koji nije poklon, nego na državnih ugovorih osnovan, ustav onaj, koga smo mi sami uviek duhu vremena prilagodjivali, i u napredak prilagoditi želimo.

Uvjeren sam ja da će u tom smotrenju svaki izmed nas činiti rodu glas, nu nemojmo se mistificirati, ako sami ostanemo, teško će mo ikada tu ciel dostići, jer osobito dok nam tolika uda cielokupnosti naše manjkaju, nismo dosta mnogobrojni za da želje naše ma i jednoglasno izjavljene dosta uviek važnosti u odlučnih kruzih zadobiju, niti dovoljne oporne snage posjedjujemo proti centralističnim težnjam bečke vlade i da starije dogadjaje mimoidjem, doživili smo već i tečajem sabora ovog da je po sobstveni naši vladni organi ustav naš povriedjen, dočim je naredba odnoseća se na proglašenje štatuta o carstvenom vieću, bez

ikakvog obzira na sakupljene naroda zastupnike na munci-pija neposredno izdana.

Moramo se dakle za saveznika u težnji našoj pobrinuti, a tko bi nam bio u tom obziru vjerniji savezenik nego stara ustavna bratja naša, koji zajedničke ustavne interese s nami imaju i ovaj čas sa oduševljenjem na saboru svom za isti ustav, plemenitim oružjem zakonitosti vojuju.

U medjusobnom savezu nadaťi se je, da će zakonite i pravedne želje naše izpunjenje biti, dočim se osamljeni i mi i narodi ugarski, sve dosad za dostignutje takovih sa neznatnim uspjehom borimo.

III. Za cielokupnost našu državnu svi smo jednodušno zauzeti, svi smo jednoglasno odnoseće se na predmet taj zaključke saborske primili, odaslali smo sjajnu deputaciju u Beč i podnjeli smo opetovane reprezentacie.

Nu izkusili smo žalibože da nas birokracija bečka u dostignutju, te takodjer pravedne želje naše prieči, ona je nepravedan prema narodnosti našoj izborni red, za sabor dalmatinski izposlovala, ona je črez različite intrige svoje i organah svojih u Dalmaciji umjetnu viečinu na saboru tamošnjem stvorila, sjedinjenja našem protivnu.

Glede Krajne pako veli nam, da se ustav naš na nju s toga protegnuti nemože, što je daljne obstojanje sadašnjeg vojnog ustrojstva njenog neobhodno potrebito s kojim se ustavnost spojiti neda.

Porta otomanska nije više ona silna moć, koja je njegda cieloj Europi krstjanskoj strah zadala, ona se propasti svojoj približuje, dosliedno su bratja naša krajišnici,

koji su junačkom mišicom svojom, fanatisam mohamedanski u daljnem napadanju civilisacie priečili, zadaću svoju jur izpunili, neima dakle više razloga, zašto bi polovina naroda našeg dužnostju vojničkom prekomjerno i u napredak obterešena, zašto bi od blagodati ustavne slobode izključena bila, zašto bi u krajini svekoliko pučanstvo pod strogosti vojene vlasti stajati, zašto bi žiteljstvo tamošnje svake tako rekuć svojine lišeno biti moralo, i zašto bi se razvitku trgovine i obrtnosti dosljedno i materijalnom blagostanju u Krajini vojničkim strojstvom, zaprieke i nadalje činile.

Sav domorodni trud naš jedino je taj uspjeh imao, da je bratji našoj graničarom dozvoljeno, da u sadašnjem samo saboru, i samo u državo pravnih pitanjih „ad hoc“ s nami sudjeljuju, a zatim odmah se kući povratiti imaju: mi smo ih srdačno i sa toli stegnjenim djelomkrugom zastupstva njihovog primili, nu ujedno izpovjediti moramo, da tome primjera u nijednoj ustavnoj državi neima, da stanovničtvo, koje pod istim ustavom neživi, i koje zakoni na dotičnom saboru donešeni nevežu, u pojedinih pitanjih, na istom saboru odvjetuje.

Vidi mi se, da je to bečka vlada samo dozvoliela u nadi, da će graničari pri sadašnjem ustrojstvu svom, centralistične težnje njezine sljepo podupirati, nu to joj za rukom poči neće, jer su junačka bratja naša jur zasvjedočili, da korist svoju razumiju, i da su isto tako slobodoljubivi domorodci, kao što su hrabri vojnici.

Varadinska pukovnija napokon na cjelokupnost Slavonije spadajuća posve još ovdje zastupana nije, a na representaciju našu posebno u tom smotrenju podnešenu, dobili smo riešenje nepovoljno, bez da bi se kakovi razlog naveo, koji bi pravednoj želji našoj na putu bio.

Sve te okolnosti uvaživši, uvjeriti se moram, da će mo sami i nadalje u pitanju cjelokupnosti naše bezuspješno se truditi, u savezu sa Ugarskom pako nadati se je, da će zahtjevanje sviuh narodah krune sv. Stiepana, veće uvaženje zadobiti.

Da će pako ustavna bratja naša pravedne želje trojedne kraljevine u smotrenju cjelokupnosti njene podupirati, dvojiti se nemože; jer će te želje po sdruženju našem u interessu takodjer Ugarske biti; sabor je ugarski glede Dalmacije već višeput, imenito pako godine 1830. kriepke representacije činio: glede granice pako godine 1848. sankcionirani zakon izposlovao, po kom se blagodati ustava na cielu takodjer granicu protegnuti imaju.

IV. Autonomiju domovine naše kano najvažniji uvjet politične narodnosti i samostalnosti trojedne kraljevine, uviek su pradjedovi naši i mi kao zenicu oka svoga čuvali, i do godine 1848. pod zaštitom obćeg sa Ugarskom ustava sačuvali, akoprem je onda samo plemstvo ustavna prava uživalo.

Tim većim se dakle pravom nadati možemo, da će autonomija naša sada, pošto je sav narod dionikom ustavnih pravah postao, i narodni duh toli sjajno oživio, u savezu sa ustavnom bratjom našom neoskvrnjena ostati.

Bez saveza toga i bez starodavnog ustavna našeg pako ne, za osviedočiti se o tom, netreba nam ino, no da oko na kraljevine pod centralnom bečkom vladom stojeće bacimo n.p. Česku i Moravsku, Galiciju itd. ove takodjer sjajnu dogodovštinu imaju, a sada nisu ništa drugo nego što smo i mi tečajem 12 godinah bili t. j. provincije austrijanske, lišene svake autonomie, bečka bo vlada od zamande centralistične težnje goji, svakoj autonomii protivne.

Narod madjarski i sam dušom i tjelom ustavan, ustavna prava i samostalnost drugih takodjer narodah uviek je većma poštovao, nego oni koji od plemenitog čuvstva ustavne slobode ni pojma neimaju.

Dokazuju to autonomne institucie pojedinih takodjer naselbinah kano Jazigah Kumanah i Hajdukah u samoj Ugarskoj, zatim Saksonacah u Erdelju, koje su u autonomnom svom ustrojstvu pod upravom Ugarskom kroz viekove obstojale, po bečkoj pako vladi, sva im je autonomija na prečac ukinjena.

Što se napose domovine naše tiče, autonomna prava njena kano samostalne kraljevine mnogobrojnima su zakonima ugarskima utvrdjena, dostojanstvo bana kano kraljevskog namjestnika u trojednoj kraljevini, i organa vrhovne domaće vlade, pravo posebnog domaćeg zakonarstva dokazom čl. 120. g. 1715., i pravo da smo polovinu samo običnog u Ugarskoj poreza plaćali, kroz tolika je stoljetja neoskvrnjeno ostalo.

Sve što nam je od autonomie naše do godine 1848. odpalo sastoji u tom: da su porezni poslovi naši na obći

sabor ugarsko hrvatski preneseni, i obstojeće pod Marijom Terezijom namjestničko vieće naše, sa namjestničtvom Ugarskim spojeno, i to čl. 58 i 59 g. 1790.

Nu ako pravedni biti želimo pripoznati moramo da se je i jedno i drugo privoljenjem pače na zahtjevanje naše dogodilo, domovina naša u ono vrieme u položaju sličnom se je nalazila kao što je naš današnji, te izza 10 centralističnih Josefinskih godinah, stari naši proti daljnem samovoljnom napadanju bečke vlade veću opornu snagu, u sdruženju užjem sa Ugarskom tražili i našli jesu: medjutim je ipak ustanovljeno, da kod namjestničtva Ugarskog ima bití primjeren broj savjetnikah i drugih častnikah iz domovine naše, pak i sam ban naš kad dodje u Budim, neka ima primjereno dostojanstvu svojem, mjesto i glas u ovom namjestničtvu.

Sabor ništa manje od godine 1848. neimajuć pred očima opomene sv. Stjepana prvog kralja Ugarskog, koji je državu ugarsku na ravnopravnosti narodah osnovao, narodnosti i autonomii našoj u njekih opredjeljenjah uštrbne članke 3. i 5. stvorio je.

To se zaista podpuno opravdati neda, medjutim ako stvar sa obzirom na okolnosti vremena bližje promotrimo priznati moramo, da se ta povrieda pravah naših, nemože izključivo nepravednosti naroda magjarskog pripisati.

U političnih gibanjih Ugarske od g. 1790. dva glavna faktora opaziti je, koji su kano crvena nit kroz sva djelovanja saborska tja do godine 1848. provučeni, jedan tih faktorah je borba medju liberalnim ideam sadašnjeg sto-

ljetja, i zastarielim prošastog vieka, drugi težnja za razvitkom narodnosti magjarske, i nastojanje da narodni jezik magjarski u mjesto klasičnog, nu mrtvog jezika latinskog, službenim jezikom postane.

Kobna je sudbina hotjela, da su poslanici saborski trojedne kraljevine skoro uviek protivnici liberalnih ideah bili, te s konservativnom strankom ugarskom odvjetujuć i razvitku narodnosti magjarske njekim načinom u putu stojali, bez da bi za pravo narodnosti naše i rieči progovorili, jer su se uviek samo za latinski jezik zauzeli.

U tih okolnostih je godine 1848. liberalna stranka pobjedu održala, i za to nepravičnost upitnih zakonskih odredbah, nemože se smatrati samo kano nepravičnost kraljevine nad kraljevinom, narodnosti nad narodnostju, nu većma još kano nepravičnost pobjedonosnog liberalizma nad pobjedjenim konservatizmom, i narodnosti magjarske nad protivnikom svojim, a ne nad bojnikom narodnosti naše.

U ostalom načela sadržajem saborskih članakah od godine 1848. izražena takova su, da im nijedan slobodoumni muž; podpuno odobrenje uskratiti nemože, jer tko nebi u današnjem vieku odgovornost minisarstva, zastupanje puka, jednako razdieljenje poreza, ukinutje urbarskog odnošenja, slobodu štampe i zavod porote sa oduševljenjem primio?

Odnosno na odgovorno ministarstvo, ima koji se boje, da bi uvedenjem takovog municipia županijska i gradska ukinula se, i tako isti ustav naš u pogibelj doći morao, nu

tu brigu ja nedielim, jer su municipalnosti županijske istim zakonom uzdržane, a gradovi prije od komore zaviseći, tim zakonom su istom prava municipija postali: a da municipalne institucie uz parlamentarnu vladu obstojati mogu, primjer Englezke svjedoči.

I ja municipija naša za čvrsti bedem ustavnosti držim, nu ipak primietjujem, da su ona samo na polju negacijah uspješna, mi smo žalibože u svemu zaostali a napredovati želimo: s toga nam samo municipija dovoljna nisu, nego nam je parlamentarna vlada od potrebe, koja iz većine saborske proizhodi, od koje se dosljedno nadati možemo, da će zakonske predloge takove činiti, koji načelima većine odgovaraju, kano i naproti da će zakone po saboru predložene odobriti, dočim do sada i gdjeno su druga načela vlade, a druga sabora bila napredovati nemogosmo.

I za to zakoni ugarski od godine 1848. sadržavajući načela za koja se i mi u sabornici ovoj borimo, predpostavljajuć na temelju očitovanjah vriednih domorodacah ugarskih to, da su ustavna bratja naša pripravna, one odredbe koje su narodnosti i autonomii našoj protivne, u njima preinačiti, sdruženju našem takodjer u putu biti nemogu.

* * *

Vojuju konačno za sdruženje sa Ugarskom interessi takodjer materijalni trgovine i blagostanja našeg, — a glede nas Slavonacah isti takodjer geografični položaj.

Slavonija je uzka i duga pokrajina, u cieloj dužini od Verovitice do Zemuna samo Dravom dotično Dunavom

od Ugarske oddjeljena, izza ledjih imamo tužnu Bosnu, kad Save nam je tako rekuć kraj svieta, mi neimamo nikakvog puta u veliki sviet, nego preko Ugarske, mi smo sa Ugarskom u svakdašnjem obćenju, a grad Osiek napose i svakdašnji živež svoj na trgu, od ugarskih stanovnikah uzimlje, ima kod nas i mnogo obiteljih, koje u nježnoj svezi rodbine sa prekodravskim susjedima našima stoje.

Nepravedni su dakle svi, koji nas sbog simpatijah prema Ugarskoj sumnjiče: istina je gospodo, da mi te simpatije prema susjedom našim gojimo, gojimo ih, jer u njima revne bojnike ustavnosti vidimo, jer nam je 700 godišnji savez mile uspomene, gojimo ih, jer nad čoviečanstvom i krstjanskom ljubavju u toliko još sdvojili nismo, da načela onih djelimo, koji drže da medju različitim narodnostima i narodi, iskreno bratinstvo obstojati nemože, i gojimo ih zato, što nam se pri svakdašnjem obćenju od strane susjedah naših, štovanje štovanjem, prijateljstvo prijateljstvom, ljubav ljubavju vratja; — nu uvjereni budite, da mi te simpatije sa vrućom ljubavju domovine i narodnosti naše, spojiti znamo.

Buduć dakle sve naše narodne ustavne i materijalne koristi obnovljenje saveza našeg sa Ugarskom zahtjevaju, primimo junačku desnicu, koju nam starodavna ustavna bratja naša pružaju, složimo se opet u svrhu medjusobnog osiguranja politične narodnosti i ustavne slobode, složimo se na propast obćih protivnikah naših, i dokažimo im, da zalud opet sjeme razdora medju nas bacaju.

Radovati-će se tome cieo narod naš, koji taj savez jednodušno želi, radovati će se slobodoumni muževi sviuh narodah, kojih srca plemenitim čuvstvom ustavne slobode biju, i dati će bog da iz obnovljene starodavne i svete sveze te, sreća i blagostanje domovine naše i ugarske procvate, i na vieke se ustanovi.

* * *

Ja dakle odvjetujem za savez sa Ugarskom na temelju jednakosti ravnopravnosti cielokupnosti i autonomie trojedne kraljevine.

Što se pojedinih predlogah tiče, ja se sa predlogom sredotočnog odbora slagati nemogu, za to, što od Ugarske zahtjeva, da ona samostalnost i cielokupnost našu bezuvjetno i predbježno prizna. Bezuvjetnost je uviet, koji se samo pobiedjenom neprijatelju stavljati običaje; a predbježnost mi se takovi uvjet vidi, koji ni našem ni ugarskom dostojanstvu neodgovara, nego mnijem da bi se samostalnost i cielokupnost naša glavnim temeljem ugovora samog uzeti; i prvoj točki takovoj uvrstiti imala.

I za to se očitujem za predlog od strane poslanikah grada Zagreba podnešen.